

Efter sejren kommer der en ny kamp

EKSTREMISTER.

Mere end 70.000 kvinder og børn sidder interneret i Al Hol lejren i det nordlige Syrien under elendige forhold. Foto: Jan Grarup

Hvad skal man stille op med radikaliserede børn fra Islamisk Stat, der drømmer om at blive hellige krigere? Vi kunne måske lade os inspirere af den danske indsats for at afnazificere unge i Tyskland lige efter Anden Verdenskrig.

ANNE HAUBEK

EFTERKALIFATET

HVAD MED BØRNENE?

Hvad skal der ske med de danske børn, der sidder i flygtningelejre efter Islamisk Stats fald? Dette er den første af to Kroniker om dem og deres skæbne.

VI HAR oplevet det før. Lige nu sidder over 40.000 børn under 12 år i Al-Hol, spærret inde under – sådan beskriver Røde Kors det – apokalyptiske forhold i en syrisk flygtningelejr sammen med deres mødre, efter at Islamisk Stat er nedkæmpet.

Et helvede på Jord. Børn, der dør for øjnene af deres magtesløse mødre. Journalister, der har besøgt lejren, kan fortælle historier om små drenge, hvis største ønske er at blive hellige krigere, og om deres mødre, der ønsker sig kalifatet tilbage og sværger hævn over Vesten, når de slipper ud. Flere af dem er fra Danmark og andre europæiske lande.

I 1945 stod Europa på næsten samme måde med generationer af unge tyskere, der var vokset op som nazister i 1930'ernes og 1940'ernes Tyskland. Hundredtusinder havde været stolte medlemmer af nazisternes ungdomsorganisationer – Hitlerjugend og Bund Deutscher Mädel. Jeg har selv flere gange hørt ældre tyskere fortælle om glæden ved uniformen og fællesskabet og følelsen af ekstase ved at se Hitler til en parade. Det nazistiske tusindårsrige var deres fremtidsdrøm.

Man kan ikke overføre situationen 1:1 fra Tyskland 1945 til Al-Hol 2019, verden er en anden i dag, og situationen for de små børn, der hutler sig igennem i støvet under den bagende sol i Syrien, er anderledes end de unge tyskeres, der modvilligt måtte lægge naziuniformen væk, da Hitler var nedkæmpet.

Og dog. For der er fællestræk i situationerne, som handler om, hvordan vi skal handle, vi som samfund, som mennesker – ikke kun ud fra moralske og humanistiske principper, men også ud fra, hvordan det så indlysende også er i vores egen interesse.

Enhver kan se det radikaliseringspotentiale, der er hos børn, der vokser op i en lejr som Al-Hol. Helt på samme måde, som enhver kunne se, at de generationer af unge tyskere, der skulle være med til at genopbygge Tyskland efter Anden Verdenskrig, måtte afnazificeres.

DER ER ET stykke dansk nødhjælpshistorie, der fandt sted lige efter 1945, som fortjener at blive husket og genfortalt, fordi det minder os om vores grundlæggende moralske ansvar over for børn – men også om, hvilke principper der er bærende i vores demokrati.

Noget, vi aldrig bør blive trætte af at minde os selv og hinanden om – for det er ikke en selvfølge. Det kan også minde os om, hvilket ansvar vi bærer, selv om vi helst var det foruden. For snart 25 år siden interviewede jeg Tage Hind (død 1996) til DR P1 om nødhjælpsprojektet, som han tog initiativet til. Hind var universitetslektor og højskolemand, et intelligent og intenst menneske, en humanist, som altid så det menneske, han stod over for. Det blev et interview, jeg aldrig har glemt.

Det var første gang, Hind fortalte offentligt om det i et medie, på trods af at det var noget, som havde fundet sted i årene umiddelbart efter krigsafslutningen i 45. Hind havde været modstandsmand, han havde været med ved en stikkerlikvidering, og for ham var det en indlysende videreførelse af hans kamp mod nazisterne i det besatte Danmark under krigen at være med til at genopbygge et demokratisk Tyskland.

Jeg fornemmede, at hans beslutning om at rejse til Tyskland lige efter krigen ikke havde været populær hos andre modstandsfolk. Hvordan kunne han, der havde været med til at bekæmpe fascismen, rejse ned og arbejde sammen med de onde selv, fascisterne?

Men det var netop, fordi han var antifascist, at han gjorde det. Han opfattede det som et moralsk påbud, som en humanistisk pligt. Når man har været med til at bryde ned, må man også hjælpe med at bygge op. Det var ud fra principper, men det var også i egen interesse. Ingen ønskede sig en gentagelse af de fem års rædsler, Europa netop havde været igennem. Derfor satte han sammen med Røde Kors gang i et usædvanligt nødhjælpsarbejde i Tyskland blandt de unge nazister. Det skulle være en positiv fortsættelse af modstandskampen – efter maj 1945.

De unge tyskere skulle have højskoler ud fra grundtvigsk princip. Der skulle nedbrydes fordomme, og de skulle have en mulighed for at lære sig selv og deres egen historie at kende, sådan at de »med myndighed kunne påtage sig ansvaret for deres egen fremtid«, som Hind formulerede det.

Han kaldte det 'husenes princip', og med det mente han, at de skulle bo sammen, antifascisterne og de tidligere medlemmer af Hitlerjugend og Bund Deutscher Mädel. Dialogen skulle foregå under samme tag, alt imens de delte en arbejdsdag, der både bestod af praktisk arbejde og af samtale, for derigennem at forsøge at nå hinanden i en fælles forståelse.

I RØDE KORS var man først betænkelig ved ideen ud fra princippet om neutralitet, for dette var jo om ikke politik, så dog kulturpolitik. Men Hind fik støtte af Kai Hammerich, der var præsident for Dansk Røde Kors, og gennem Folke Bernadotte fik han fra Internationalt Røde Kors tilsagn om støtte, sådan at Røde Kors ville sørge for mad til projektet.

Det lykkedes så Hind at skaffe støtte fra den danske regering gennem finansminister H.C. Hansen, mens han traf den første flygtninge- og socialminister i Niedersachsen, Heinrich Albertz, der via sine kontakter til den senere kansler Konrad Adenauer sikrede en tysk medfinansiering.

Der blev nedsat både en dansk og en tysk komité, hvor de to landes regeringer havde sæde, og det lykkedes efterhånden at få samlet et millionbeløb ind til dette »ejendommelige arbejde, hvor antifascister skulle bo i samme hus som tidligere og måske stadig nuværende nazistisk tænkende unge mennesker«, som Tage Hind udtrykte det.

Lokaliteterne blev fundet til de første hold – Schloss Wolfsburg i Niedersachsen kunne huse en højskole for 120 mænd, og Schäferstuhl tæt på i Harzen havde plads til 80 kvinder. Projektet skulle have en tysk forankring, så Den Internationale Højskole i Danmark lagde lokaler til de første møder, hvor 20 unge tyskere kom op for sammen med danskerne med Hind i spidsen at opstille de undervisningsmodeller, som højskolerne i Tyskland skulle fungere efter.

Det var vigtigt, at der blev bygget på de vilkår, som eksisterede i Tyskland – dvs. først og fremmed handlede det om at sikre noget så grundlæggende som mad til eleverne. Desuden skulle eleverne have både praktisk medansvar for driften, værkstedsundervisning som kunne give dem færdigheder, og studiekredse, som skulle understøtte hele ideen om at leve demokrati i praksis.

Hind rejste selv til flygtningelejre i Tyskland, hvor han boede en tid for at vælge de første elevhold ud. Han talte grundigt med hver enkelt, for det var afgørende for ham at vide, om »der var mening i det, netop med disse mennesker«.

Han oplevede i praksis, at det var relativt få, som ikke var modtagelige for undervisning i deres egen historie, når de blev konfronteret med resten af Europas erfaringer fra den tid. Dette også på trods af at deres antidemokratiske erfaringer havde gjort dem forkælede under krigen: »Disse unge mennesker havde haft en helt vidunderlig barndom og ungdom på bekostning af, at andre unge var blevet sendt i gaskamrene eller blevet gjort til flygtninge eller udraderet«, forklarede Hind mig.

I DE SIDSTE måneder inden nederlaget havde virkeligheden imidlertid ændret sig for mange af disse 'forkælede' unge, og den situation ville Hind gerne vise dem, at han forstod. Han viste en film, hvor man så lange rækker af unge mænd på 14-15-16 år i uniform aflægge ed til Føreren om, at de ville dø for Berlin. Og det gjorde mange af dem.

De blev sendt ud mod de russiske tropper – og de blev mejet ned. Blandt eleverne på skolen var der også nogen, som havde overlevet slutkampen, og efter krigen havde de strejft rundt i bander som en slags guerillaer, drevet af hævnthirst eller måske stadig ud fra nazistiske principper. Andre elever fra nazistiske miljøer var på flugt fra den russiske besættelseszone. Højskolerne lå i den britiske zone, og der var også andre 'afnazificeringsprojekter' i gang i området, bl.a. fra britisk hold, men metoderne var anderledes. Unge fik løfte om et job, når de havde været igennem en 'rensningssproces', hvor de blev undervist i demokrati af britiske soldater.

Men Hind mente ikke, at det var den rette metode – man kan ikke forkynde demokrati på den måde, når man er en besættelsesmagt, sagde han. Han gjorde meget ud af at se det enkelte menneske som det, det var, et enestående individ.

Derfor fastholdt han over for lærerne på Wolfsburg og Schäferstuhl, at de ikke måtte bruge begrebet demokrati abstrakt, men det skulle vises i handling, i måden, de forholdt sig til eleverne på. Heller ikke studiekredsene skulle være abstrakte.

Selv om det måske handlede om sociologi, skulle studiekredsen f.eks. hedde 'Jeg er flygtning'. Udgangspunktet skulle hele tiden tages i disse menneskers situation – ikke kun den historiske, men også den virkelige, lige her og nu.

Eleverne blev undervist bl.a. ved at se film fra kz-lejrene, hvor lig blev skovlet i massegrave, eller fra gaskamrene for på den måde at vise dem en anden del af historien om årene under nazisterne, som de og deres forældre var medansvarlige for.

AT KONFRONTATIONERNE var en daglig udfordring, viser dette konkrete eksempel: Der var fællesmøde hver lørdag på skolerne, og engang rejste en elev sig op og sagde, at det jo var meget pænt af danskerne, at de havde lavet denne skole, men han ville gerne fortælle, at han havde haft den bedste barndom og ungdom under Hitler, og at han derfor stadig var nazist af overbevisning. »Og nu kan I så smide mig ud«, sluttede han.

Svaret, han fik, var, at ingen blev smidt ud af Wolfsburg for at have andre politiske meninger. Kun hvis eleverne var voldelige eller modarbejdede arbejdet, risikerede de at ryge ud. Det var et spørgsmål om, hvilken baggrund det enkelte individ havde – og det var de forskellige politiske holdninger, man skulle have en dialog og måske en konfrontation om.

Hind huskede den tavshed, der først opstod, og dernæst den uro, der bredte sig i forsamlingen. De første måneder havde været svære for begge parter, men netop denne episode var med til at klargøre, hvordan både elever og medarbejdere skulle forholde sig til hinanden, og dette uden at de behøvede at henvise til formelle regler for demokrati.

Dagene var delt op i faste skemaer. Der var elementær undervisning i tysk og regning om formiddagen, der var husarbejde, som gik på skift mellem eleverne, og så var der værksteder, som skulle give dem færdigheder, de kunne bygge videre på, når opholdet var overstået.

En del var allerede studenter og havde deres skolegang bag sig, og de kunne i stedet fordybe sig i studiekredse – f.eks. om konsekvenserne af den nyeste videnskab eller mere filosofiske emner som f.eks. forfatninger. Der var diskussioner om demokrati over for diktatur, hvor de eksempelvis kunne tage udgangspunkt i, hvordan det gik til, at Hitler fik magten.

Eller hvorfor Weimarrepublikken var gået i opløsning og ikke havde formået at løse de sociale problemer? Filosofien blev knyttet an til de unge tyskeres virkelighed. »Det var en måde at snakke historie på, som tog udgangspunkt i deres egen historie«, som Hind formulerede det. Et af de idébaserede grundprincipper i tankegangen var også hele tiden at holde sig de farer for øje, som et demokrati altid vil være truet af – nemlig at man ad demokratisk vej kan vælge diktatorer, som man så det, da nazistpartiet i Tyskland i 1932 blev det største folkevalgte parti i Rigsdagen. Og de skulle forstå, at grundlaget for demokrati kunne være, at folk får nok at spise. Hvis dette grundlag ikke er til stede, er demokratiet i bedste fald skrøbeligt og i værste fald uholdbart.

Eleverne lærte om statsforfatninger, og de lærte at blive usikre over for ensidige ideologier. De lærte at skelne mellem gode ideer, der kan praktiseres, og ideologier, der får en til at svæve væk fra realiteternes verden.

Efter nogle måneders ophold forlod de første hold elever skolerne, og ledelsen havde sikret dem bolig og arbejde til en begyndelse, sådan at de havde et fundament at komme videre på. SELVE nødhjælpsarbejdet i form af danskstøttede højskoler sluttede i 1951. En del af ideen var også at holde op i rette tid, sådan at de ansvarlige myndigheder i Tyskland selv kunne tage over. Det gjorde de bl.a. ved at oprette endnu en skole efter dette mønster i Salzgitter med lærere fra Wolfsburg.

Det hele var et forsøg på at nå videre efter krigen i Europa ud fra tankegangen om, at en krig ikke nødvendigvis er vundet, selv om våbnene tier. Også sejren skal vindes. Tage Hinds indsats udviste en dyb forståelse for den kompleksitet, der står tilbage, når en krig eller et slag eller en strid er overstået.

Denne dybe forståelse for menneskesindet og for den sociale sammensathed, som danskernes anderledes nødhjælpsprojekt for snart mange år siden viste de unge fra Bund Deutscher Mädel og Hitlerjugend, var enestående.

Den situation, som mange landes regeringer – også den danske – disse uger og måneder står i, er bestemt ikke nemmere end den, som verdenssamfundet stod over for efter Anden Verdenskrig. Men de tusindvis af børn, der i dette øjeblik er fanget i et ragnarok på Jord i Syrien, er uskyldige ofre. At det er en svær og kompleks problematik, og at en acceptabel løsning bliver krævende på alle måder, kan enhver se. Måske er det derfor, så mange tøver. Men vi har ikke noget valg.

Anne Haubek er journalist